

**ХУДОЖНЬО-ЗОБРАЖАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ОДНОРІДНИХ
ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ ТА ЗВЕРТАНЬ У ПОЕТИЦІ ОЛЕНИ ТЕЛІГИ**

У статті досліджується смислове навантаження однорідних членів речення та звертань у поетиці Олени Теліги. У доробку Олени Теліги прослідковується збільшення частоти вживання конструкцій з однорідними членами, оскільки перелік на підставі однорідності є одним з емоційно-експресивних засобів у художньому мовленні. Акцентується увага на тому, що поетичне мовлення необмежено розширює семантику й можливості лексичного наповнення звертань. Аналіз поетичних творів Олени Теліги дав змогу встановити, що письменниця використовує звертання як засіб створення стилістичних фігур.

Ключові слова: однорідність, звертання, апелятивна функція.

Аналіз дослідження проблеми. У індивідуальному стилі, на думку Г. Звягіної, здійснюється не тільки індивідуальне використання різноманітних мовних засобів національної мови у нових функціях, що визначені принципами зв'язку частин чи елементів художнього цілого, не тільки залежний від лінгвістичного смаку письменника своєрідний відбір цих засобів, не тільки власна система комбінації різних стилістичних серій літературної мови чи різних прийомів художньої мови, не тільки свої навички і принципи композиції літературно-художніх єдностей, не тільки особисте тяжіння до тих чи інших образів та типів, а також до форм їх побудови [1, с. 48]. У доробку Олени Теліги прослідковується збільшення частоти вживання конструкцій з однорідними членами. Це закономірно, адже, на думку М. Пентилюк, перелік на підставі однорідності є одним з емоційно-експресивних засобів у художньому мовленні. Досить часто прості двоскладні речення ускладнюються однорідними членами, відокремленими,

вставними словами, звертаннями. Так, наприклад, у поезії "Відвічне" перша строфа становить просте двоскладне речення, ускладнене шістьма однорідними обставинами та відокремленим означенням, вираженим дієприкметниковим зворотом:

*Тремтить кохання на розквітлих квітах,
В зітханнях вітру і на крилах співу,
В сльозах пекучих, уночі пролитих,
В стрілі образи і в пожежі гніву* [5, с. 22].

Інколи майстер поєднує в однорідні ряди семантично віддалені одне від одного поняття для того, щоб збільшити емоційно-експресивний заряд, посилити враження незвичайності, небуденності. Однорідність є основою для побудови ампліфікації, градації, підсилення, повтору тощо [3, с.13].

Особливістю творчого почерку поетеси є широке використання такого стилістичного засобу, як однорідні члени речення. Більшість речень, ускладнених однорідними членами, мають не один їх ряд, а декілька. Так, наприклад, у поезії "Лист", адресованій Л. Мосендзові, читаємо:

*А в мене дні бунтують і кричать,
Підвладні власним, не чужим законам
І тиснуть в серце вогненну печать,
І значать все не сірим, а червоним.* [5, с. 25].

У наведеному реченні три ряди однорідних членів речення. Перший ряд – однорідні присудки *бунтують, кричать, тиснуть значать*, з'єднані перелічувальною інтонацією і повторюваним єднальним сполучником *і*. Другий ряд становлять однорідні означення *власним і не чужим*, що з'єднані без сполучників протиставною інтонацією. І третій ряд однорідних членів – це однорідні додатки, виражені субстантивованими прикметниками *сірим* та *червоним*, які з'єднуються протиставною інтонацією та сполучником *а*. Отже, навіть в одній строфі можна спостерігати однорідність різних членів речення, різні засоби зв'язку між ними. Але найчастіше у віршах Олени Теліги однорідні члени речення вживаються парами, з'єднаними інтонацією та

сполучником **і**. Це можуть бути будь-які члени речення: головні або другорядні. Наприклад:

*Над могилою вашою **тиша і спокій** ... [5, с. 59];*

***Відпочинеш і підеш** знову [5, с. 31];*

Тільки вранці, як вітер полоще

***Звислі** руки дерев і **пропалені** чола, -*

*Я лишаю її, **чорну, стиснуту** площу,*

І виходжу у світ - з синім небом довкола [5, с. 47];

*Ми ж ваша пристань - **тиха і ясна,***

Де кораблями - ваші збиті крила ... [5, с. 33];

*І у казки я вірю **знов і знов** [5, с. 38].*

Але це не свідчить про одноманітність синтаксичних конструкцій у віршах Олени Теліги, тому що поряд з цими зустрічаємо однорідні члени речення, з'єднанні розділовими та протиставними сполучниками:

***Біль зламаю, а сльози витру** [5, с. 31];*

Хочу жити, аж життя не зломить,

***Рватись вгору чи летіть** в безодню [5, с. 35].*

Зустрічаємо випадки наявності при однорідних членах речення узагальнюючих слів, які стоять перед рядом однорідних або ж після нього. Наприклад:

***Мрії, спогади - все згоріло** ... [5, с. 12];*

Чекає все : і розпач, і образа,

А рідний край нам буде чужиною [5, с. 17].

Така широка розмаїтість різних засобів зв'язку між однорідними членами, використання декількох їх рядів у реченні, вживання різноманітних синтаксичних конструкцій свідчать про високу майстерність Олени Теліги.

При з'ясуванні типових для поетичних творів Олени Теліги семантичних різновидів звертань будемо спиратися на класифікацію І. Ковтунової [1, с. 10]. У реальних мовленнєвих ситуаціях, як наголошує І. Ковтунова, основна функція звертань (функція адресації) може

ускладнюватися функціями номінації й характеристичності, поєднання яких визначає розряд звертань. До першого розряду належать звертання, які поєднують у собі функції адресації й характеристичності (звертання, які характеризують адресата). У поетичному мовленні в групі звертання часто є назви ознак. Звертання – характеристики залежно від мовного оформлення поділяються на:

1. Звертання, виражені прикметниками, які виконують, крім апелятивної, ще функцію кваліфікації адресата, наприклад:

Щоб ти, найміцніший, сперся

Лицем – на моє плече [5, с. 46];

Зате серед ночі, любий,

В весняному мойому сні... [5, с. 13].

Як зазначає І. Ковтунова [2, с. 11], поетичне мовлення необмежено розширює семантику й можливості лексичного наповнення звертань. У поетичних текстах звертання-прикметники найчастіше передають не стільки експресивно-оцінне значення, скільки мають значення характеристичності. Переважання значення характеристичності зменшує в них питому вагу апелятивної функції, яка, до того ж, навіть у випадку гранично можливої в поетичному мовленні вираженості, має усе ж умовний характер.

2. Звертання, які містять у своєму складі прикладки:

Тобі, Кохання, Золота Царице,

Ми заховали вікову лампаду! [5, с. 22].

3. Звертання, що містять у своєму складі порівняння або метафору, як-от:

Ти мала димний і сосновий смак,

Моя п'ятнадцята, прекрасна осінь! [5, с. 44];

Зрадливе танго твого туману,

Мені не пристрасть туманна сниться-

Зоріє ясно в чаду і втомі,

О, світла ніжність, твоя криниця [5, с. 38].

Отже, як бачимо, всі названі підвиди звертань-характеристик містять ознаки характеристики адресата уже в самому звертанні. Звертання в Олени Теліги надзвичайно поетичні і використовуються не тільки у простих реченнях, а й у складних:

*О злови мене, злови, **коханий**,*

Я так хочу біля тебе бути! [5, с. 25].

Другий розряд представлений звертаннями-номінаціями, які суміщають у собі функції адресації й номінації. У конструкціях із звертаннями-номінаціями адресованість має найбільший ступінь умовності. Такі звертання найчастіше використовуються при зверненні до об'єктів навколишнього світу, до абстрактних понять та узагальнених категорій, як-от:

О краю мій, моїх ясних привітів

Не діставав від мене жодний ворог [5, с. 28];

Ти відходиш вже? Що ж не плачу.

*Не сумуй і ти, **подорожній!*** [5, с. 26].

Зазначимо, що цей розряд звертань порівняно з першими двома найменш представлений в аналізованих творах. Таким чином, способи вираження характеристики адресата в розглянутих прикладах є доволі різноманітними. Семантика адресатності передається цілим комплексом лексичних і граматичних мовних засобів. Аналіз поетичних творів Олени Теліги дав змогу встановити, що письменниця використовує звертання і як засіб створення стилістичних фігур – “мовних зворотів, орієнтованих на незвичність слововживання, посилення емоційності, образності вислову” [4, с. 175]. Наведені приклади переконливо доводять, що Олена Теліга уводить у поетичний текст звертання переважно з емоційним забарвленням, які допомагають виразити суб'єктивне ставлення до адресата, дати йому певну характеристику, оцінку. Емоційне забарвлення передається найчастіше вживанням звертальних слів у переносному значенні, використанням

означень-епітетів, суфіксами суб'єктивної оцінки, тощо. Крім того, емоційність може підсилюватися додаванням до звертань часток або вигуків.

Таким чином, як показав аналіз, звертання відіграють центральну роль в організації поетичних текстів. Даючи характеристику адресату мовлення, вони несуть основне смислове навантаження. Переважання риторичних звертань в аналізованих творах пояснюється тим, що адресатом тут найчастіше виступають не особи, а предмети, процеси, що пов'язано з комунікативним перенесенням – явищем, характерним саме для поезії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белый А. Символизм как миропонимание / А. Белый– М. : Высш. шк., 1994. – 528 с.
2. Ковтунова И. И. Поэтический синтаксис / И.И. Ковтунова. – М.: Наука. – 1986. – 205 с.
3. Ленець К. В. Суфікси увиразнюють / К. В. Ленець // Культура слова. – 1978. – Вип. 5. – С. 10.
4. Муромцева О. Г. НТР і художнє мовлення / О. Г. Муромцева // Укр. мова і літ-ра в школі. – 1990. – № 3. – С. 15.
5. О краю мій... : твори, документи, біографічний нарис / упоряд. Н. Миронець. – К. : Вид-во ім. Олени Теліги, 1999. – 496 с.

Юлия Юрина

Художественно-изобразительное использование однородных членов предложения и обращений в поэтике Елены Телиги

В статье исследуется смысловая нагрузка однородных членов предложения и обращений в поэтике Елены Телиги. В активе Елены Телиги прослеживается увеличение частоты употребления конструкций с однородными членами, поскольку перечень на основании однородности является одним из эмоционально-экспрессивных средств в художественной речи. Акцентируется внимание на том, что поэтическая речь неограниченно

расширяет семантику и возможности лексического наполнения обращений. Анализ поэтических произведений Елены Телиги позволил установить, что писательница использует обращения как средство создания стилистических фигур.

Ключевые слова: однородность, обращения, апеллятивна функция.

Yulia Yuryna

ART-figurative USE homogeneous members sentence and appeals in the poetics of Helena Teligi

The article examines the meaning of the sentence and homogeneous traffic in Helena Teligi poetics. In the works of Helena Teligi evident increase in the frequency of use of structures with similar members as a list on the basis of homogeneity is one of the emotional and expressive means of artistic speech. The attention that the poetic speech infinitely expands the possibilities of lexical semantics and content traffic. Analysis poetry of Helen Teligi made it possible to establish that the writer uses the reference as a means of creating stylistic figures.

Key words: homogeneity, appeal, appeal by function.